

HISTÒRIA DE CATALUNYA

Tema XVIII: La segona república i l'estatut de Núria

24 de febrer de 2011

Les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931 havien donat el triomf a tot el país als partits republicans. És cert que a les regions rurals i endarrerides de l'estat, on el caciquisme i l'alfabetisme eren endèmics, els partits conservadors mantingueren llur posició, a les ciutats, molt especialment les fabrils, els republicans s'imposaren amb claredat. Com digué el fins llavors cap de govern, l'almirall Aznar, "Espanya s'havia enllitat monàrquica i és despertava republicana".

A Catalunya, on el recent fundat partit "Esquerra Republicana de Catalunya" reunit en torn de Macià, "l'Avi", respectat i estimat pel poble, guanyava per una ampla majoria, desbancant a la Lliga Regionalista d'en Cambó, que si bé aspirava a l'autonomia, és manifestava partidària del monarca.

Abans que a la resta de l'estat, el 14 d'abril, al conèixer-se els primers resultats a Catalunya, Lluís Companys la proclamà des de el balcó de l'ajuntament de Barcelona davant els ulls astorats dels vianants primerencs, a la plaça de Sant Jaume.

Poc després, Francesc Macià des de el balcó del palau de la Generalitat (llavors de la Diputació provincial de Barcelona), llançava un manifest a la multitud concentrada en la plaça i proclamava la "República Catalana dintre de la Federació de Repúbliques Ibèriques". Al mateix temps, a la Puerta del Sol de Madrid, en un ambient d'entusiasme desbordant, és feia la proclamació de la Segona República i la família reial embarcava a Cartagena cap a l'exili a Roma.

La República Catalana dins del projecte d'una República Federal Ibèrica.

Ja proclamada la República a Madrid, el govern provisional, presidit per Nicet Alcalà Zamora, envià a Barcelona als nous ministres catalans, Marcel·lí Domingo i Lluís Nicolau d'Olwer per negociar amb Macià. Davant l'indiferència anglesa, l'hostilitat italiana i el rebuig de França a acceptar una República Catalana i el perill d'una reacció de l'exèrcit espanyol, convenceren a Macià a pactar el restabliment de la Generalitat dins de l'ordre constitucional que regularia un futur estatut d'autonomia.

La constitució republicana fou aprovada el 9 de desembre de 1931 i configurà un règim republicà amb un President sense gaire poder executiu, una cambra única, el Congrés de Diputats, dipositària del poder i un govern nomenat pel president i controlat per la cambra de diputats. Es proclamava la separació de l'església i de l'estat, acceptava les autonomies i realitzava nombroses reformes de caire progressiu i democràtic, com a mostra, la millora en la legislació laboral, reforma tècnica de l'exèrcit, llei de divorci, secularització dels cementiris, construcció i utilitatge de les escoles públiques, inici d'una reforma agrària i dissolució de la Companyia de Jesús. Deixava oberta la possibilitat del vot femení com s'aprovà després. Aquest programa fou combatut amb ferotgia per les dretes i per la jerarquia catòlica. D'altra banda, el suport dels sindicats i del món obrer fou molt tebi al considerar insuficients les conquestes socials, fruit d'un govern petit burgés, com el catalogaven. Ja a l'agost de 1932, mentre les discussions de l'estatut s'allargassaven, hagué un intent de cop d'estat frustrat, empès per una part de l'exèrcit i de la dreta, dirigit pel general Sanjurjo des de Sevilla. El govern, temerós de fer màrtirs, exilià al capítost i destinà a llocs llunyans a d'altres oficials complicats.

Cal recordar que l'instauració de la República tenia lloc en un context de greu crisi econòmica i social internacional que donava lloc a règims totalitaris. A Itàlia, l'estat feixista, mentre que Alemanya és debatia entre el nazisme i el comunisme. La por dels grans industrials i terratinents alemanys donaria peu al sorgiment d'Adolf Hitler.

La situació financera dificultà les polítiques socials i l'economia de les empreses també passava per dificultats no gaire compreses pel món laboral. Les xifres de l'atur és dispararen i provocà una gran conflictivitat social. El govern central i el català decretaren lleis de protecció social, com l'assegurança per malaltia i d'atur, de pensions per incapacitat i vellesa, que provocà el rebuig de les patronals i de la dreta retrògrada que, després de les eleccions de 1933 i del seu triomf electoral, portà a terme un retrocés de les conquestes socials i autonòmiques que donaria peu a una crispació i divisió social avantsala del conflicte de 1936.

L'Estatut de Núria.

D'acord amb els pactes de Sant Sebastià de 1930 i del compromís adquirit pel govern provisional de la República per desmuntar la naixent República catalana, la Generalitat provisional s'encarregà d'elaborar un avantprojecte d'estatut d'autonomia. A petició d'aquesta, els ajuntaments presentaren candidats per constituir una diputació de membres pertanyents a grups socialistes, republicans i nacionalistes catalans que designaren una ponència redactora que fou presidida per Jaume Carner. Reunits al santuari de Núria, recent inaugurat el ferrocarril de cremallera, el 20 de juny de 1931 donaven fi a la redacció. Aquest avantprojecte fou revisat per la diputació provisional, per la Generalitat i pels ajuntaments per una gran majoria acceptat i el 2 d'agost, amb una participació del 75% del cens, fou aprovat per un 99 per cent de vot afirmatiu. Fins i tot les dones, que per llei encara no podien votar, reuniren unes quatre centes mil signatures d'adhesió. L'onze d'agost, un decret de la Generalitat feia palesa la voluntat del país i el 18 el president de la República el presentà a les Corts espanyoles. L'Estatut de Núria pressuposava una estructura federal, la creació d'un govern comú pels Països Catalans i el reconeixement de la llengua catalana com a única oficial a Catalunya. Hi havia una clara distribució de competències, deixant a la Generalitat la legislació i execució en l'ensenyament, règim municipal, divisió territorial, dret civil i hipotecari, organització judicial, obres públiques, beneficència, riquesa agropecuària i ordre públic. La Generalitat rebia competències executives en alguns impostos i recaptacions i s'integrava en un parlament, el president de la Generalitat, els seus consellers i un tribunal superior de justícia.

La Constitució espanyola del 10 de desembre del mateix any, ja limità les aspiracions de l'Estatut al refusar la fórmula federal i la possible unitat política dels Països Catalans, també la mateixa validesa del plebiscit català, car segons aquesta constitució, les corts espanyoles no solament calia que ratifiquessin l'estatut català, ans també tenien atribucions per modificar-lo en qualsevol dels seus punts. Així doncs, el plebiscit català perdria tota eficàcia jurídica.

El 6 de maig de 1932 s'obrí el debat a les Corts, en un ambient de recel i de manifesta hostilitat que obligà a freqüents retallades per calmar els ànims dels grups més conservadors i centralistes. Malgrat els esforços d'Alcalà Zamora i l'eloqüència d'Azaña, no aconseguiren disciplinar els diputats republicans fins que l'intent frustrat del general Sanjurjo aquell mes d'agost contra el que consideraven la desmembració d'Espanya, uní de moment els diputats i el 9 de setembre s'aprovava l'estatut.

Les Corts definien a Catalunya com una regió autònoma dins de l'estat espanyol, instaurava el bilingüisme, reduïa la competència legislativa, preveia la designació de delegats del govern central, refusava la competència exclusiva en matèria d'ensenyament, creava una junta de seguretat mixta per l'ordre públic i declarava el dret d'intervenció del govern central. També creava el Tribunal de garanties constitucionals per resoldre els conflictes entre els poders central i català.

Malgrat les importants retallades, els polítics catalans consideraren l'aprovació com una conquesta històrica. A la pràctica però, s'anaven afegint-hi d'altres limitacions com el lent

traspàs de serveis, la declaració d'inconstitucionalitat de la Llei de Contractes de Conreu, la primera que representava una reforma social important. La victòria electoral de la dreta espanyola el 1933, inicià una campanya de desgast, que després dels fets del 6 d'octubre de 1934, amb la suspensió de l'Estatut fins la victòria del Front Popular el febrer de 1936. Durant la guerra civil, les relacions entre el govern central i la Generalitat estigueren marcades per la malfiança del govern central i el 5 d'abril de 1938, Al iniciar-se l'ofensiva sobre el territori català, Franco declarava abolit l'Estatut.

Mort de Macià. Lluï successor, Lluís Companys.

El 25 de desembre de 1933 moria Francesc Macià, als 74 anys, essent President de la Generalitat i tot seguit, Joan Casanovas, president del parlament, presentava a Lluís Companys com a candidat a la successió. L'11 de gener de 1934, per 56 vots a favor, 6 en blanc i l'abstenció dels diputats de la Lliga Catalana, era investit Companys com a nou President. Nascut al Tarròs, a l'Urgell, dins d'una família pagesa benestant, s'havia graduat d'advocat a Barcelona i s'incorporà de molt jove a l'activitat política. Amb Layret, fundà el 1917 el Partit Republicà Català i també com aquell, exercí d'advocat laboralista en la defensa dels militants sindicalistes. Pel novembre de 1920, Companys, Seguí i d'altres sindicalistes foren detinguts i deportats al castell de la Mola, a Maó i Layret, que havia assumit la defensa, fou assassinat. A les eleccions de desembre de 1920, Companys fou elegit diputat per Sabadell pel Partit Republicà Català i calgué posar-lo en llibertat i s'enfrontà al governador civil, Martínez Anido. Aquell any, fou un dels membres fundadors de la Unió de Rabassaires. Durant la dictadura, actuà com advocat assessor de la Unió de Rabassaires i entrà a formar part dels comitès que dirigien l'oposició. Empresonat l'octubre de 1930 i alliberat poc després, participà en el Comitè Revolucionari de Catalunya i passà a la clandestinitat. Al març de 1931, participà en la Conferència d'esquerres de la que sorgí Esquerra Republicana de Catalunya i entrà a formar part del directori en representació del Partit Republicà Català. Elegit regidor de l'ajuntament de Barcelona el 12 d'abril, el 14 proclamava la República a Catalunya. Com a diputat al Parlament promogué el vot femení.

Ja President de la Generalitat, el juny de 1934 presentà al Parlament la Llei de Contractes de Conreu. Era una llei de caire moderat que preveia l'accés per part dels pagesos, a la propietat de la terra a llarg termini. Això provocà l'enfrontament amb l'Institut Català de Sant Isidre, dominat pels grans propietaris que denuncià la llei com a contrària a la constitució espanyola al Tribunal de garanties constitucionals de Madrid, que donà la raó als propietaris.

Dins del govern de la Generalitat, anà creixent la tensió entre els membres d'Estat Català i els de l'aliança Obrera, això inclinà cada cop més al President cap al nacionalisme. Mentrestant, a l'estat, s'havien produït eleccions a les Corts i guanyava un conglomerat de forces que abraçava des de la dreta moderada fins a formacions clarament feixistes i radicalment jacobines que ja s'havien manifestat amb un rebuig visceral contra les reformes educatives i socials i contra l'aprovació de l'estatut de Catalunya.

El triomf de la dreta que comptà amb la col·laboració del partit radical de Lerroux, fou possible perquè els sindicats, principalment la CNT que era el majoritari, descontents amb el que consideraven traïció del centre esquerra, promogueren l'abstenció de la major part del proletariat i això feu inevitable el triomf de la dreta que sí votà massivament, fins i tot el clergat organitzà la votació per part de les monges de clausura. Aquesta ceguesa fou la major equivocació dels anarquistes que donà pas a un govern entestat en anul·lar les petites conquestes socials aconseguides en els dos anys precedents. "*Comed República*", deien els capitosos dretans davant les reivindicacions obreres.

Això enfrontava un govern de caire progressista i nacionalista establert a Catalunya amb el de Madrid, de tendència jacobina i contrari als avenços socials, sostingut per una

bona part de l'exèrcit i del clergat. L'aprovació pel Parlament de la Llei de Contractes i el posterior rebuig del Tribunal constitucional, precipitaren l'enteniment d'una bona part de la burgesia catalana amb la dreta espanyola, prefigurant així l'enfrontament que donaria lloc a la guerra civil.

El 6 d'octubre de 1934. Empresonament del govern de la Generalitat i suspensió de l'Estatut.

Amb la suspensió de la Llei de Contractes de Conreu l'abril de 1934, s'obrí una greu crisi política entre Madrid i Barcelona per considerar-se des de Catalunya una agressió contra l'Estatut i les Joventuts d'Estat Català dirigides per Josep Dencàs accentuaren llur propaganda clarament separatista. Per altra banda, els sindicats, a excepció de la CNT, formaren l'aliança Obrera per defensar les conquestes socials aconseguides, amenaçades per la regressió de les noves Corts. Malgrat que les converses semblaven arribar a bon port, el 2 d'octubre és formava un govern presidit pel visceral i demagògic anticatalà Alexandre Lerroux i conformat per ministres de la CEDA, una organització considerada com no republicana. El PSOE i d'altres partits de l'estat trencaven relacions amb les institucions i a Astúries esclatava una revolució de caire proletari i a Barcelona s'imposà la vaga general. El dia 6, a les vuit del vespre, Luís Companys proclamava l'Estat Català de la República Federal Espanyola, pretenent tornar altre cop al 14 d'abril de 1931. Era un pronunciament pacífic que pretenia aturar la reacció dretana del règim i tornar a una orientació progressista i esquerrana. És cert que dins del govern hi havia dos tendències: els membres de l'aliança obrera perseguia la revolució social mentre que l'Estat Català pugnava per un cop d'estat separatista. Companys s'adreçà al capità general de Catalunya, Domènec Batet, català, fill de Tarragona, per demanar-li hi llur submissió i aquest respongué proclamant l'estat de guerra i sufocà l'alçament procurant però, evitar destruccions i morts innecessàries. Llur actitud no agradà ni a la dreta ni a sectors militars que l'acusaren de tou, ni tampoc als vençuts, que l'acusaren de traïdoria. Designat capità general de Burgos, intentà evitar l'aixecament militar i s'entrevistà a Irache amb llur subordinat, Emilio Mola. Encara, el 18 de juliol, intentà evitar la guerra en conversa telefònica amb Mola, aquella nit però, detingut i empresonat, fou condemnat a mort en judici sumaríssim el 8 de gener de 1937 i afusellat el 18 de febrer següent.

Tornant als fets del 6 d'octubre, no és pogueren evitar enfrontaments armats, especialment al CADCI, on moriren els dirigents del Partit Català Proletari Jaume Compte i Manel González i Alba. També hagueren combats a Gràcia entre l'exèrcit i les improvisades milícies nacionalistes, a la conselleria de governació i a l'entorn del Palau de la Generalitat, defensat pels mossos d'esquadra manats per Pérez Farràs. En la matinada del dia 7, Companys ordenà la rendició. També hagueren enfrontaments a Lleida, Granollers, Girona, Sabadell, Palafrugell i Vilafranca, dirigits per l'aliança obrera, promptament sufocats per les forces de l'ordre encara que no és pogueren evitar incendis i saqueigs d'esglésies a Sant Vicenç de Castellet, Navars, El Morell i Vilafranca.

Aquests fets foren l'excusa perfecta perquè el govern Lerroux desenvolupés una repressió implacable: el judici sumaríssim i la condemna a cadena perpètua del president i dels consellers de la Generalitat, empresonats al Puerto de Santa Maria, la detenció de centenars de dirigents nacionalistes i sindicalistes o simplement, d'esquerres, la clausura de diaris i setmanaris, de centres polítics i ateneus obrers, el desnonament de rabassaires del camp i l'anul·lació de fet de l'estatut, substituït per un règim d'excepció controlat pels radicals de Lerroux, dels cedistes i de la Lliga, mantenint-hi una postura repressiva fins el triomf electoral del Front Popular el febrer de 1936.

Febrer de 1936: guanya el Front d'esquerres a Catalunya i el Frente popular a l'estat espanyol.

La repressió subsegüent als fets de l'octubre de 1934 facilità l'entesa dels grups dispersos de republicans del centre i d'esquerres que s'agruparen en el Front d'esquerres de Catalunya i guanyaren les eleccions de 1936 en paral·lel al del Frente Popular a la resta de l'estat on, escarmentats pel que passà en les eleccions anteriors, les organitzacions sindicals votaren massivament.

Es feu palès el desgrat amb el que els partits de la dreta acolliren els resultats i no és estrany que els més extremistes ja prepararessin l'assalt al poder al marge de la legalitat, per una banda els d'ideologia feixista i per altra, els anarcosindicalistes.

El mateix mes de febrer, foren restablertes les institucions catalanes i alliberats el president, els consellers i d'altres dirigents empresonats. El govern català es mostrà conciliador amb els seus adversaris i contràriament al que succeïa a la resta de l'estat, on la conflictivitat política i social arribava a uns extrems similars als que a principis de 1920 s'havien viscut a Barcelona, a l'anomenat "oasi català" com és coneixia la situació al Principat s'obria un breu període de pau social i política.

Mentrestant a Madrid, substituït Alcalà-Zamora per Manuel Azaña en la presidència, dins del govern format sorgiren les tensions entre els socialistes, dividits en revolucionaris de Largo Caballero i reformistes d'Indalecio Prieto. L'oposició de dretes acceptà per ampla majoria un cop militar que els garantís el seu futur i fou així que el 19 de juliol de 1936, liquidat l'intent reformista de les esquerres democràtiques, restaren enfrontades la dreta i llur braç armat, l'exèrcit, i els partits obreristes, els sindicats i els partits autonomistes de Catalunya i d'Euskadi on s'afegiren alguns militars de tarannà democràtic, normalment d'elevada graduació. Les passions s'havien desfermat a tot el país, davant l'inoperància del govern Giral, les tensions internacionals amb la simpatia declarada dels feixistes italians i nazis alemanys per la conspiració de la dreta espanyola i de la cúria vaticana amb Pius XI al capdavant, l'ineficàcia de la Societat de Nacions per intervenir-hi i en general, per la covardia de l'Europa democràtica per evitar la tragèdia, deixava al poble espanyol i amb ell el català, abandonats a llurs fantasmes.

Imatges projectades:

18-01: Entrada de Lluís Companys a l'ajuntament de Barcelona el 14 d'abril.

18-02: Macià proclama la República el 14 d'abril al balcó de la Generalitat.

18-03: Macià en un míting a Girona el 19 de desembre de 1931.

18-04: Proclamació de la República a Madrid el 14 d'abril de 1931.

18-05: Govern provisional de la República el 1931.

18-06: Niceto Alcalà-Zamora, primer president de la República espanyola.

18-07: Reunió del primer gabinet de la república. 1931.

18-08: Portada de l'edició oficial de l'Estatut de 1932.

18-09: Nova manifestació a Barcelona demanant l'aprovació íntegra de l'Estatut aprovat pel poble de Catalunya.

18-10: Celebració a la plaça de Sant Jaume de l'estatut aprovat per les Corts.

18-11: Signatura del President de la República de l'estatut de Catalunya.

18-12: Manuel Azaña, darrer president de la República.

18-13: Discurs de José María Gil-Robles, líder de la CEDA.

18-14: Monges de clausura disposades a votar en les eleccions de 1933.

18-15: La plaça de Sant Jaume presa per l'exèrcit el 6 d'octubre de 1934.

18-16: El govern de la Generalitat presoner després del 6 d'octubre.

18-17: Fotografia de Domènec Batet, capità general el 6 d'octubre.

18-18: Enterrament de les víctimes del 6 d'octubre.

- 18-19: *Joan March, l'enemic de la república, evadit de la presó, a Gibraltar.*
- 18-20: *José Antonio, García Valdecasas i Ruiz de Alda, fundadors de Falange Espanyola, el 1934.*
- 18-21: *Govern dretà de Lerroux l'octubre de 1933, profundament reaccionari.*
- 18-22: *Cartell del Front Català d'ordre a les eleccions de 1936.*
- 18-23: *Cartell del Front d'esquerres a les eleccions de 1936.*
- 18-24: *Cartell de l'Escola Nova del CENU de 1936.*
- 18-25: *Dirigents del "Bloque Nacional" i els radicals de Lerroux units*
- 18-26: *Companys és posat en llibertat al penal del Puerto de Santa Maria.*
- 18-27: *Mapa de la divisió comarcal i de vegueries de 1936.*
- 18-28: *José Calvo-Sotelo, líder del Bloque Nacional, assassinat el 13 de juliol de 1936, que fou la guspira que encengué la guerra civil..*